

УДК 338.64

Манасенко І.М.*кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»***Деркач Д.О.***студентка факультету менеджменту та маркетингу
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»***РОЗВИТОК СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ
ОБМЕЖЕНОСТІ ЕНЕРГЕТИЧНИХ РЕСУРСІВ****THE DEVELOPMENT OF WORLD ECONOMY IN CONDITIONS
OF LIMITED ENERGY RESOURCES****АНОТАЦІЯ**

У статті розглянуто один з найважливіших ресурсів сьогодення, а саме нафту. Основними аспектами дослідження вибрано ціни на нафту за останні роки, видобуток нафти, її вплив на курс національних валют різних країн світу. Показано, що ціни на нафту є нестабільними через те, що країни намагаються знайти нові джерела видобутку та не в змозі постійно контролювати баланс ціни. Внаслідок цього страждають курс кожної валюти та світова економіка загалом.

Ключові слова: нафта, курс валюти, долар, енергетичні ресурси, джерела видобутку, стабільність економіки.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрен один из важных ресурсов современности, а именно нефть. Основными аспектами исследования выбраны цены на нефть за последние годы, добыча нефти, ее влияние на курс национальных валют стран мира. Показано, что цены на нефть являются нестабильными из-за того, что страны пытаются найти новые источники добычи нефти и не в состоянии постоянно контролировать баланс цены. Вследствие этого страдают курс каждой валюты и мировая экономика в целом.

Ключевые слова: нефть, курс валют, доллар, энергетические ресурсы, источники добычи, стабильность экономики.

ANNOTATION

This article described one of the most important resource, namely the petrol oil. Main categories such as a price of the petrol in recent years, production of oil, its influence on currency exchange rates were showed here. The topic illustrates that price are instable because of trying some countries to find new sources of the production of oil and they can not to control the balance of the price. As a result, currency exchange rates and world economy are in suffering today.

Key words: petrol, currency exchange rate, dollar, energy resources, way of production, balance of economy.

Постановка проблеми. Економіка будь-якої країни світу певним чином залежна від наявності природних ресурсів чи можливості доступу до їх використання. Особливу роль відіграють енергетичні ресурси, що впливають на ціноутворення практично всіх товарів. Але не завжди країни, що володіють суттєвими запасами енергетичних ресурсів демонструють економічне зростання, інколи вони перетворюються на економіки, орієнтовані на сировину. Незбалансованість видобутку та використання енергетичних ресурсів призводять до нестабільності національних валют майже всіх країн світу, що сприяє зростанню глобальних проблем у світовій економіці загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

За порушеною тематикою налічується низка наукових та науково-практичних напрацювань, зокрема вагомий внесок зроблено такими вітчизняними вченими, як В.Г. Бурлака [1], Л.Ю. Гальчинський [2], А.П. Румянцев [3]; питання енергетичних ресурсів детально висвітлено в Енергетичній стратегії України на період до 2035 року [4], у звітах Міжнародної організації країн-експортерів нафти [5].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Нерозглянуті проблеми стосуються розвитку наявних теоретичних напрацювань вітчизняної науки та комплексного висвітлення сучасних тенденцій розвитку світової економіки в умовах вичерпності енергетичних ресурсів.

Мега статті полягає в аналізі останніх даних щодо цін на нафту як основного енергетичного ресурсу, та її видобутку; демонстрації того, що світова економіка залишається майже повністю залежною від нафти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нафта – це майже найважливіша сировина сьогодні. Насамперед, нафта є необхідною для транспортних засобів, а саме літаків, автомобілів, кораблів, а також для промисловості. Звичайно, нові технології, що з'являються, дають змогу використовувати альтернативні джерела енергії, але це лише початок. Тому ціна на нафту є впливовим чинником світової економіки. Але володіння запасами нафти не є гарантом успішного економічного розвитку країни. Наприклад, Бразилія входить до топ-10 країн-лідерів за видобутком нафти у світі, але держава посідає 80 місце у світовому рейтингу Глобальної конкурентоспроможності (табл. 1).

Таблиця, що представлена вище, демонструє лідируючі позиції багатьох країн у світі, зокрема завдяки видобутку нафти. Перше місце посідає Саудівська Аравія, але за конкурентоспроможністю ця країна посідає лише 30 місце із 137 можливих. Найбільш стійкими є Сполучені Штати Америки (2 і 2 місця відповідно). Оцінюючи перші 15 країн за видобутком,

Таблиця 1

Основні показники економічного розвитку країн-лідерів за видобутком нафти

Позиція країни у світовому рейтингу видобутку нафти	Країна	Обсяг видобутку нафти, тон/рік	ВВП за ПКС, млрд. дол.	Позиція країни у світовому рейтингу ВВП за ПКС	Позиція країни у світовому рейтингу Глобальної конкурентоспроможності (із 137 країн)
1	Саудівська Аравія	585,7	1,789	16	30
2	Росія	554,3	4,000	7	38
3	США	543,0	19,360	3	2
4	Ірак	218,9	0,660	35	–
5	Канада	218,2	1,764	18	14
6	Іран	216,4	1,631	19	69
7	КНР	199,7	23,120	1	27
8	ОАЕ	182,4	0,691	33	17
9	Кувейт	152,7	0,302	57	52
10	Бразилія	136,7	3,219	9	80
11	Венесуела	124,1	0,389	48	127
12	Мексика	121,4	2,406	12	51
13	Нігерія	98,8	1,118	24	125
14	Норвегія	90,4	0,376	49	11
15	Ангола	87,9	0,192	66	–

Джерело: складено авторами на основі джерел [6–8]

можемо зробити висновок, що ці держави не займають найвищі позиції за рівнем конкурентоспроможності свої економік.

Рис. 1 та рис. 2 ілюструють обсяги споживання та видобутку нафти відповідно до частин світу.

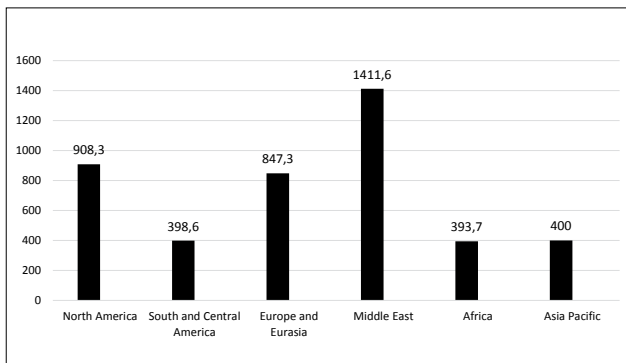

Рис. 1. Видобуток нафти за 2015 рік [9]

Як бачимо, найбільшим за видобутком є Середній Схід, а за споживанням – Азія. Водночас показники Північної Америки залишаються майже на одному й тому самому місці, що ще раз підтверджує баланс Америки на сві-

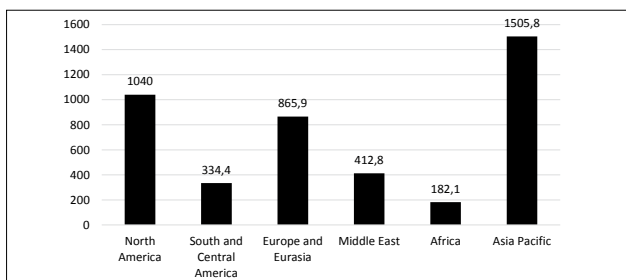

Рис. 2. Споживання нафти за 2015 рік [9]

товому рівні та закріплення цього континенту як світового лідера.

Отже, буде досить актуальним дослідити вплив ціни нафти на світову економіку, а також розглянути причини різких підйомів та спадів вартості за останні декілька років.

Щоб вирішити вищенаведене питання, спочатку слід дізнатися, хто формує ціни на нафту та з яких причин вони змінюються. Головним світовим регулятором та контролером цінової політики на нафту є Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК), що була створена у 1960 році. У 2017 році в Організацію входять 14 країн, а саме Алжир, Ангола, Індонезія, Ірак, Іран, Катар, Кувейт, Лівія, Об'єднані Арабські Емірати, Саудівська Аравія, Нігерія, Еквадор, Габон та Венесуела. Основною метою Організації є координація та уніфікація нафтової політики країн-членів організації, щоби забезпечити справедливі та стабільні ціни на нафту на світовому ринку, ефективні економічно обґрунтовані та регулярні поставки нафти країнам-споживачам, а також забезпечити інвесторам, які вклали свій капітал в розвиток нафтовидобувної галузі, справедливую прибутковість вкладень [5].

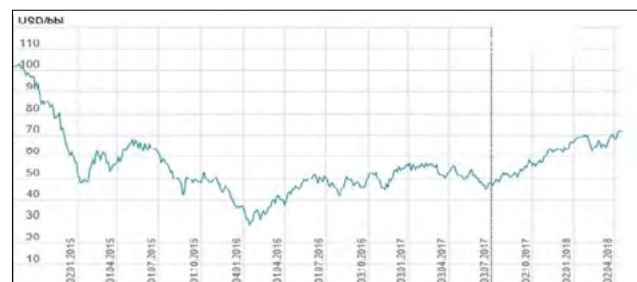

Рис. 3. Ціни на нафту за 2014–2018 роки [10]

Слід зазначити, що ці країни виробляють приблизно 40% світового видобутку нафти. Іншу велику частку у видобутку нафти займають такі країни, як США, Росія, Китай та Канада. Отже, за рис. 3 можна простежити зміни цін на нафту протягом декількох років.

Графік ілюструє зміну ціни на нафту протягом 2014–2018 років. З рис. 3 можна зробити висновок, що найдешевшою нафта була на початку 2016 року, а найдорожчою – на кінці 2014 року. Така висока ціна була спричинена обмеженням видобутку сировини ОПЕК та стійким попитом на неї. Крім того, додатковим фактором стало збільшення нафтовидобутку в США, що також є причиною зміни вартості цього виду сировини.

Згідно з графіком, наведеним на рис. 3, 2015 рік ознаменувався різким падінням цін на нафту, а саме на 40%. Що ж стало поштовхом до такого неочікуваного результату, як це вплине на подальший розвиток світової економіки?

На кінець 2015 року та початок 2016 року ціни на нафту впали до рекордно низького рівня за останні 11 років. Причини цих коливань такі.

1) Попит та пропозиція. Чи не найголовнішим є закон попиту та пропозиції, що змушує ціни коливатися. Коли пропозиція перевищує попит на товар, то ціни падають, і навпаки. Майже весь видобуток нафти контролюється ОПЕК, яка здебільшого впливає на коливання цін на нафту. Мета Організації полягає в збереженні стабільної ціни на нафту. ОПЕК зобов'язалась утримувати ці ціни на рівні не вище 100 американських доларів за барель в майбутньому, однак у 2014 році ціна почала падати. Вона впала зі 100 доларів до 40 за барель. Фактично Організація країн-експортерів нафти сама собі стала головною причиною дешевої нафти. Вона відмовилась знизити обсяг видобутку, що й призвело до падіння ціни. ОПЕК як виробник має масштабний вплив на цінову політику нафти, але з іншого боку, ціни залежать і від попиту. Попит найкрупніших імпортерів нафти, таких як Європа, Китай, Індія та Японія, також впливає на ціни. Наприклад, падіння цін на нафту може бути зумовлене більш низьким попитом в цих регіонах разом зі стабільною пропозицією з боку ОПЕК. А завелика пропозиція нафти може призвести до їх різкого падіння.

2) Вартість видобутку. Цей фактор також має вплив на ріст чи спад ціни на нафту. Наприклад, на Близькому Сході видобуток нафти є відносно дешевим, а в Канаді чи Великобританії він набагато дорожче. Як тільки пропозиція дешевої нафти вичерпується, ціна на нафту одразу може зрости, якщо залишається лише нафта з дорогим видобутком.

3) Погодні умови та природні катастрофи. Це є ще одним фактором, що приводить до коливання ціни на нафту. На попит нафти, як і на попит більшості сировинних товарів,

дуже впливають сезонність та погода. Взимку її використовується більше для опалення, а влітку, наприклад, люди більше їздять і використовують більше палива. Хоча ринки знають, коли очікувати вказаних періодів підвищеного попиту, ціни на нафту підвищуються та вирівнюються з початком щорічного сезону. Деякі екстремальні погодні умови можуть спричинити скорочення пропозиції нафти, як наслідок, підвищення ціни на неї.

4) Політична ситуація. Політична нестабільність різних країн може привести до фатальних наслідків у всьому світі. Так, наприклад, в липні 2008 року ціна за барель нафти досягла рекордної позначки у 140 доларів. Все це було пов'язане зі хвилюванням споживачів через війну в Афганістані та Іраку.

5) Курс долара США. Як відомо, нафта продається на міжнародному рівні в доларах США. Загалом падіння долара підвищує попит на нафту та її ціну. З іншого боку, стабілізація долара США знижує реальні доходи в країнах-споживачах, знижуючи попит на нафту.

Зміна ціни на енергоресурси, відповідно до зазначених причин, суттєво впливає на економічну ситуацію країн світу, діяльність їх підприємств та купівельну спроможність населення.

Вигідним для імпортерів з Європи, Індії, Китаю та Японії буде падіння цін на нафту, тоді як для таких експортерів нафти, як ОПЕК, країни Латинської Америки та Росія, цей варіант є не дуже сприятливим. Для імпортерів нафти більш вигідним є падіння вартості на нафту, оскільки сама ціна імпорту падає. А це знижує дефіцит поточного рахунку. І навпаки, для експортерів цієї сировини падіння ціни знижує вартість експорту і приводить до зниження торговельного сальдо.

Падіння ціни на нафту допомагає споживачам економити свої гроші, що можна буде витратити на інші більш коштовні речі. Падіння цін на нафту скорочує витрати споживачів на транспорт. Як наслідок, це зменшує вартість їхнього життя та зберігає більш низький рівень інфляції. Це падіння можна розглядати як безкоштовне скорочення податків. Більше того, це може привести до зростання реального ВВП, що є позитивним ефектом для економіки будь-якої країни.

Але вищезазначеним тезам можуть бути і контраргументи. Зниження цін на енергетичні ресурси також може викликати дефляцію та втрату довіри споживачів. В цьому разі люди скоріше будуть економити, ніж витратити. Тоді падіння ціни на нафту приведе не до збільшення витрат, а до вірогідної дефляції. Також це може призупинити надходження інвестицій у сферу альтернативної енергії, наприклад на розвиток електромобілей. Ще одним наслідком зниження ціни на нафту є збільшення машин на дорогах, створення заторів та збільшення шкідливих речовин в повітрі, що є небезпечним для навколишнього середовища.

Важливу роль відіграють нові джерела енергетичних ресурсів. Так, завдяки сланцевій революції темпи видобування нафти протягом 2008–2015 років зросли в США з 5 до 9,3 млн. барелів за добу. Хоча відбувається різке падіння цін, цей бум все ж таки продовжується. Крім того, на ринок нафти вплинуло постсанкційне постачання нафти з Ірану.

Коливання цін на нафту значно впливає на розвиток країн-експортерів нафти, зокрема на їх курс валют (табл. 2).

Виходячи з даних табл. 2, зниження вартості нафти вплинуло на валюти всіх крупних країн-експортерів нафти. Винятком є лише три арабські країни, а саме Катар, Саудівська Аравія та Об'єднані Арабські Емірати. Валюти цих країн змін не зазнали.

Під час моменту «максимальної та мінімальної ціни на нафту» найбільшої девальвації зазнав російський рубль (на 112,69%). Якщо розглядати на більш тривалу перспективу, то можна сказати, що нині Росія посідає лише четверте місце в рейтингу країн за рівнем девальвації валюти по відношенню до долара в період дешевої нафти. Сьогодні девальвація рубля становить 59,82% по відношенню до валюти 2014 року, коли ціна на нафту була максимальною.

Трійка країн-лідерів за падінням національної валюти зараз складають Нігерія, Казахстан та Ангола з -88,38%, -71,20%, -70,29%. Очевидно, що задля підтримання своєї національної валюти як головного показника стабільності економіки країни-експортери нафти використовували свої накопичені резерви.

Щоб визначити, в скільки країнам обійшлося «підтримання» своєї валюти, треба

зіставити падіння розміру золотовалютного резерву в кожній країні та поділити отриману суму на кількість жителів. Якщо порівнювати 2013, 2014 та 2015 роки, то за цей період обсяги золотовалютних резервів збільшилися лише у двох країнах, а саме Канаді та ОАЕ. Інші країни зазнали значного спаду. Наприклад, у Норвегії у 2014 році зафіксовано максимальний резерв на суму 64,8 млрд. доларів, коли у 2015 було лише 57,5 млрд. доларів. Найбільш різкий спад золотовалютних резервів на одну особу відзначено в Саудівській Аравії. Там на розрахунок одного мешканця держава витратила 3 628 доларів США. Наступними є Катар і вже вищезгадана Норвегія [8].

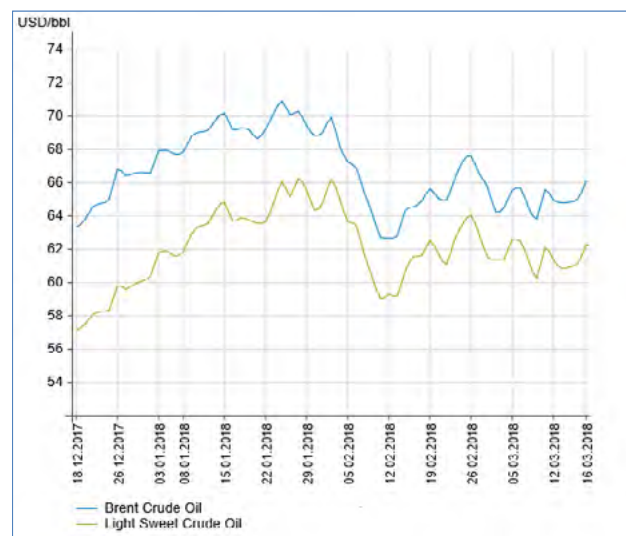

Рис. 4. Ціни на нафту за 2018 рік [10]

Таблиця 2

Рейтинг найбільших країн-експортерів нафти за рівнем девальвації національної валюти по відношенню до долара [8]

№	Країни-експортери нафти	Валюта	Курс національних валют			Девальвація валюти за 2014–2016 роки	Девальвація валюти за 2014–2017 роки
			2014 рік	2016 рік	2017 рік		
1	Нігерія	Нігерійська найра	161,8	199,7	304,8	-23,42	-88,38
2	Казахстан	Казахський тенге	1,84	3,58	3,15	-94,57	-71,20
3	Ангола	Ангольська кванза	97,34	155,52	165,76	-59,77	-70,29
4	Росія	Рубль	35,438	75,47	56,71	-112,69	-59,82
5	Венесуела	Венесуельський болівар	6,284				
		6,29	9,9875	-0,13	-58,93		
6	Норвегія	Норвезька крона	0,62	0,88	0,86	-41,94	-38,71
7	Канада	Канадський долар	1,09	1,45	1,38	-33,03	-26,61
8	Кувейт	Кувейтський динар	0,2831	0,30	0,3036	-7,24	-7,24
9	Ірак	Іракський динар	1164,2	1177,5	1168	-1,14	-0,33
10	Катар	Катарський ріал	3,6408	3,64	3,6412	0,00	-0,01

На рис. 4 можна побачити, що протягом 3 місяців 2017–2018 років найбільша ціна (більше 70 доларів США) була встановлена в другій половині січня 2018 року.

Нині країни-експортери нафти дотримуються планів щодо скорочення видобутку нафти. Про це заявили учасники засідання комітету з моніторингу скорочення нафтовидобутку, що відбувся 22 січня 2018 року у Відні. За словами співрозмовників агентства “Reuters”, нафтоекспортери вже скоротили видобуток на 1,5 млн. барелів на день із запланованих 1,8 млн. барелів на день. В кінці 2016 року країни ОПЕК домовилися протягом шести місяців скоротити видобуток нафти загалом на 1,2 млн. барелів на добу.

Ще 11 держав, що не входять в картель, також зобов'язалися зменшити видобуток нафти до середини 2017 року на 558 тисяч барелів на день. Серед них була і Росія, яка планує знизити свій нафтовидобуток на 300 тисяч барелів на добу. Цей захід вжито країнами, які видобувають нафту, для стабілізації цін на міжнародних ринках [13].

Висновки. Отже, підсумком дослідження є те, що світ намагається постійно контролювати ціну на таку сировину, як нафта, тому що серйозні коливання можуть призвести до катастрофічних проблем світової економіки, а саме екологічних, соціальних, політичних, насамперед економічних. За різкого підвищення ціни на нафту імпортери будуть скорочувати обсяг купівлі сировини, а експортери – її видобуток, і навпаки. Ще одним важливим компонентом є регулювання обсягів видобутку в окремих країнах. Так, наприклад, зараз США щоденно почали збільшувати свої запаси, таким чином, ОПЕК має правильно розподілити видобуток в країнах-учасницях, щоб ціна за барель не відчувала сильних змін. Отже, незважаючи на те, що «чорне золото» намагаються замінити альтернативною енергією, нафта поки що залишається одним з найголовніших ресурсів у світі, а також потребує постійного контролю та кореляції щодо вартості та видобутку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бурлака В.Г. Економічне оцінювання прогнозів розвитку нафтового сектору України в умовах нестабільних світових цін на нафту. Актуальні проблеми економіки. 2015. № 5. С. 103–111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2015_5_14.
2. Гальчинський Л.Ю., Веремченко І.А. Факторний аналіз формування цін на світовому ринку нафти. Економічний вісник. 2009. № 6. С. 421–425.
3. Румянцев А.П. Тенденції використання енергетичних ресурсів світової економіки. Стратегія розвитку України. 2016. № 1. С. 24–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sru_2016_1_6.
4. Енергетична стратегія України до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»; схвалена Розпорядженням КМУ від 18 серпня 2017 року № 605-р. URL: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog>.
5. OPEC. URL: http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/23.html.
6. Позиція країни у світовому рейтингу видобутку нафти. URL: <https://malina-group.com/marketingovye-issledovaniya-rynka/obem-dobychi-nefti-po-stranam-mira>.
7. ВВП за ПКС. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/rankorder/2001rank.html>.
8. Позиція країни у світовому рейтингу Глобальної конкурентоспроможності. URL: <http://fdx.com/politic/mir/100985-rejting-konkurentosposobnosti-ekonomik-stran-mira-2017-2018.html>.
9. BP Statistical Review of World Energy. June 2017. 17 p. URL: <https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review-2017/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-full-report.pdf>.
10. Price of Brent of oil. URL: <https://index.minfin.com.ua/markets/oil/brent>.
11. План скорочення видобутку нафти країнами-експортерами. URL: <https://economics.unian.ua/energetics/1736631-krajini-naftoeksporteri-dotrimuyutsya-planiv-schodo-skorochennya-vidobutku-nafti.html>.
12. Brics Business Magazine. URL: <https://bricsmagazine.com/ru/articles/tseny-na-neft-i-rost-globalnoy-ekonomiki>.
13. Рейтинг країн-експортерів нафти за рівнем девальвації національної валюти. URL: <https://finexpertiza.ru/press-service/researches/2017/rejting-stran-krupneyshikh-eksporterov-nefti-po-urovnyu-devalvatsii-valyut-i-ispolzovaniyu-zolotoval>.